

Ellenben tessék csak a Gellérthegy déli lejtőjén az új kocsúton kerülni a czitadella falához. Ez ugyan unalmas út, mert meg lehetős egyformán, nem igen változatos sceneriák között vezet. Hanem mikor a hegy keleti csúcsára érkezte kibukkan előttünk mintegy varázs-ításra a mi szép fővárosunk, mikor a házak, utcák erdejét, a méltó-
ságos Dunát stb. egyszerre meglátjuk, akkor mindig mintegy meg-
bűvölve révedez az, ki még nem látta. Ez a *festői szépség*, ezt keresem
én és ezt iparkodom megfesteni, mondotta sugárzó szemekkel a bol-
dogult művész.

Én azt vélem, igaza volt teljesen és ezt a szempontot ajánlom a
fotografus turistáknak is. Mikor érdekes szép tájakon járnak, ne a
fejlődött, hanem az egyszerre termett hangulatot örökösség meg leme-
zeiken, ezzel szolgálnak azután képeiken is legnemesebben, mert
önzéstelenül a szép kultuszának.

Schmidt Sándor.

Az aggteleki barlang.

(Felolvastatott a M. K. E. Budapesti Osztályának 1890. február 8-án tartott
ülésében.)

(Alaprajzzal és keresztmetszetekkel.)

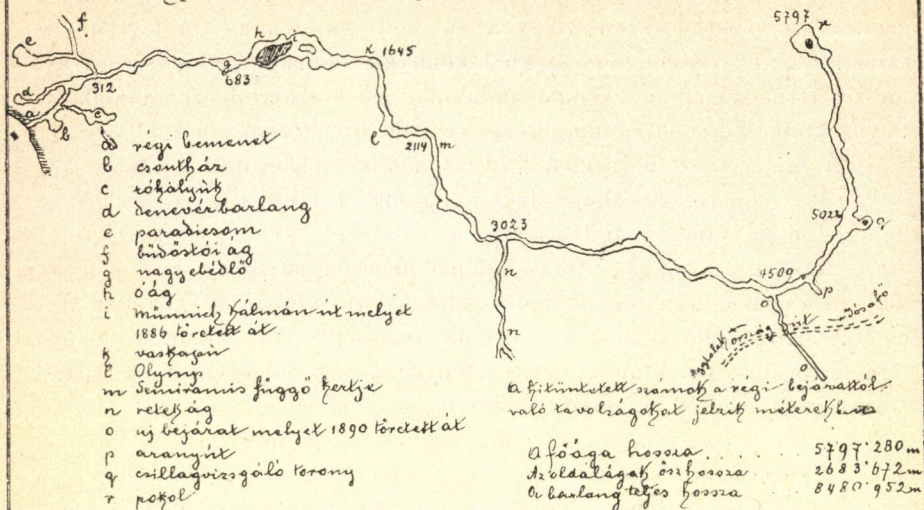
Ólomszürke, kevésbé erdős, meredeken lejtősszerű s felső gerinczű-
kőn élesen, majdnem vízszintesen határolt hegyoldalak jellemzik Gömör
és Abauj-Torna triásmész fensíkjaikat; belsejükben minden irányban
szétágazó, kiterjedt, nagybárá emberektől nem járt barlangokat rej-
tenek, melyek közül a dobsinai és sziliczei jégbarlang és az aggteleki
cseppkőbarlang a legnagyobbak és legismertebbek.

A *sziliczei fensík*, mely nyugat felől a pelsőcei fensíktől elválasztó
Sajó folyótól kelet felé a szádellői sziklahasadékig terül el, ezen mész-
platók legnagyobbika s egyaránt érdekes turistára és természettudósra
nézve, mivel az *aggteleki barlangon*, a világnak nagyságra nézve máso-
dik barlangján kívül még a *sziliczei jégbarlang* és a *domiczei* vagy
büddöstői barlang földalatti csarnokait foglalja magában, a melyek való-
színűleg összefüggnek az aggteleki barlanggal.

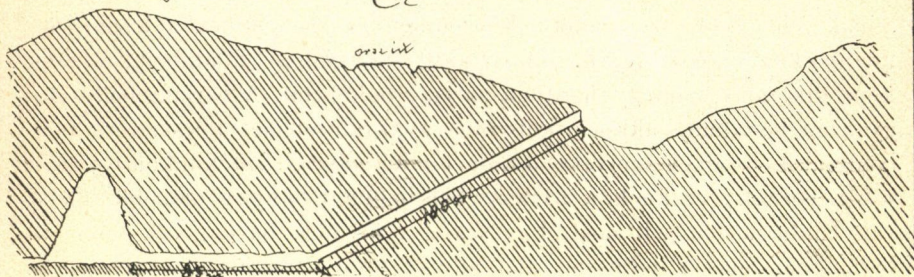
Ezen fensík meszei nagybárá a felső triászhoz tartoznak; csak
délkeleten a Józsa-fői völgy mindkét oldalán Szilas mellett, továbbá a
Torna-patak bemélyedt völgyének szegélye gyanánt lép fel a gutten-
steini mész, mely az alsó triászhoz tartozik s vörös dyas-homokkőre
települ.

az aggteleki barlang várható alaprajza.

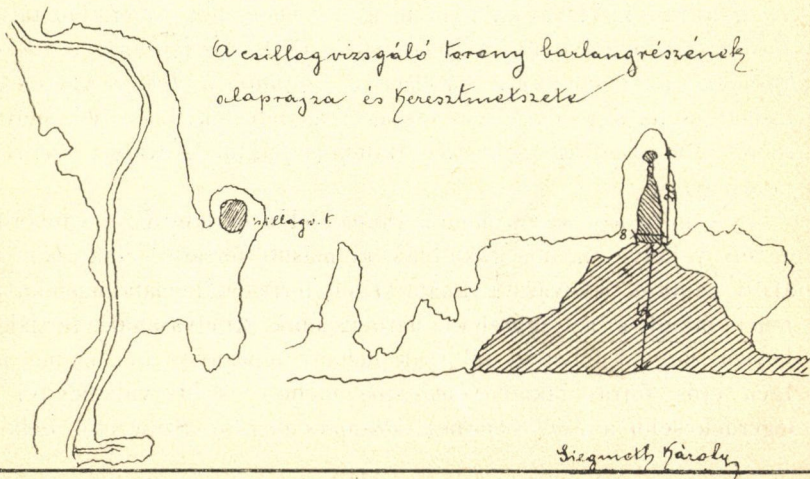
Münch Kálmán bányavezető bányafelmerési alapján.

az új átkörésnek keresztmetszete.

A csillagvizsgáló torony barlangrészeinek alaprajza és keresztmetszete

A mészfensik vizei réseken s vetődéseken beszivárognak a föld belsejébe s ott útat igyekeznek törni; valóságos földalatti folyók képződnek, melyeket eróziói völgyeknek kell tekintenünk. A légkörbeli vízben foglalt szénsav a meszekből könnyen oldható kettős szénsavas meszet formál s így a kémiai átalakulás is hozzájárul ezen földalatti folyásoknak nagyobb barlangüregekké való átváltoztatásához.

A hol a kőzet a mechanikai és kémiai behatásnak kevésbé áll ellent, ott nagy üregek képződnek, míg más helyeken a víz csak nagy nehezen bírja saját medrét kialakítani; ily helyeken az üreg folyósó-szerű, keskeny, s magas vízállás idején nehezen járható.

A csarnokszerű tágulatokat rendszeren szűk folyósók követik; az előbbieken a földalatti ár tóvá gyűlt meg, mielőtt a sziklán keresztül törhetett volna. Gyakran új lefolyást nyer a víz, elhagyja a régi barlangot, régi medrét; ilyenkor száraz barlang jó létre.

De a hasadékokon beszivárgó víz az üreg díszítésén is folyton dolgozik, a mennyiben a magában feloldott meszet a boltozaton, a falakon, vagy a barlang alján többnyire gyűrűalakban rakja le; ezen gyűrűkből csövecskék képződnek s ezekből idővel a barlang boltozatáról lecsüngő *stalaktitok* meg az alulról fel felé emelkedő *stalagmitok* állnak elő, ama szép alakú képződmények, melyekben a barlangok tulajdonképeni bája rejlik. Ha stalaktit stalagmittal találkozik, oszlop képződik, mely mintegy hordja a barlang boltozatát. A barlang boltozata gyakran leszakad s akkor a külszínen (gyakran tetemes) tölesérszerű mélyedések képződnek, melyeket a Karszt *dolináknak*, vidékünkön *töböröknek* neveznek; ezeknek a barlang belsejében többnyire omladékkúpok vagy halmok felelnek meg. Egyesek a vizet még be engedik folyni a barlangba, mások teljesen útját állják; ezen bedugult tölesérekben a víz gyakran kis tavakká gyűl meg. Az elsőnemű dolinákhoz tartozik a *Ravaszyuk*, a *Bábalyuk*, a *Zombólylyuk* és a *Kis-Baradla* nevű szikla-hasadék; az utóbbiakhoz sorolható a *Csernató*, a *Tóhely* Aggtelek falú mellett és az aggtelek-tornai országút mellett fekvő *Vöröstó*, mely vörös színét a mészből kilúgzott vastartalmú agyagtól (a Karszt *terra rossa-jától*) nyeri.

A mily sajátos módon tűnnek el a barlang vizei a töbörökben, ép oly rejtélyes módon fakadnak ki másutt források alakjában, a földalatti patakok lefolyása gyanánt. Ezen források leghatalmasbika Józsa-főnél fakad s az aggteleki barlangpatak kifolyásának tartják; oly bővizű, hogy kifolyásán túl csak néhány lépésnyire két malmot is hajt. Igen erős forrás fakad *Gombaszög* mellett is; de valamennyi közül legérdekesebb a *Lófejvölgyének időszakos forrása*, Sziliczétől délkeletre,

melynek vize 24 óra alatt egyszer fakad, majdnem egy óráig folyik s oly erővel, hogy a víz majd egy méternyire szökik fel.

Ily viszonyok közt könnyen érthető, hogy a sziliczei fensik vízben felette szegény, minthogy a légkörbeli víz a sok dolinában és barlangban gyorsan eltűnik. De még sem szabad a fensikot kopár karsztvidéknek képzelni; ellenkezőleg, — rajta rétek fiatal tölgyesekkel váltakoznak; de immár itt az ideje, hogy a mind jobban terjedő erdőpusztításnak véget vessünk, — mert a mészhegyek erdősítése igen nehéz és felette lassan halad, s a tenyészetnélküli, meztelen s rideg hegylejtők intő példáulul szolgálhatnak arra nézve, mily gyorsan karsztosodik el valamely vidék.

De mind ezt a tudományos tant meghazudtolja a népmonda, a mely azt állítja, hogy a mai Aggtelek helyén ős időben nagy város állott, a Baradlatetöt pedig fényes palota koronázta, melynek aranytetőzete messzire fénylett s csillogott. Benne hatalmas király lakott, kinek zsoldosai rabolva s pusztítva szerte száguldoztak s a töménytelen kincset a király a palota alatti barlangban halmozta fel. Messzi földről hozta haza a király a legszebb kincset, mit valaha rabolt: egy csodaszép királyleányt. Az ő lábaihoz rakta le összes kincseit, de hiába — a leány hű maradt jegyeséhez, a ki otthon csak a királyleány megmentésére gondolt s midőn hosszas bolyongás után hollétét kitudta, varázsbot segítségével bejutott a kastélyba. A király zsoldosaival a barlangba menekült, de a varázsbot egy ütésére, ő és zsoldosai, meg összes kincse és drágaköve cseppkövé változott át.

Báró Nyáry Jenő legújabb kutatásaiból*) kiderült, hogy az aggteleki barlangot a palaeolith vagyis régi kőkorszakban, tehát a diluvium idején emberek lakták. A csontházban a barlangi medve csontjaival, agyagserepekkel, palaeolithikus kő- és csontszerszámokkal együtt emberi csontvázakat talált, valamint neolithikus vagyis új kőkorbeli csont- és agyagszerszámokat. A Baradla már abban az időben rendes temetkező hely volt. Számos egyéb lelet az átmeneti korszakból, a bronz- és vaskorból való.

A nép ajkán az a monda él, hogy a tatárjárás idején a környék lakói a barlangba menekültek s ott a füsttől megfuladtak volna.

Annyi bizonyos, hogy az elmúlt századok hadjáratai alatt s különösen a tatárjárás és a török háborúk idején a lakosság a barlangban a maga és jószágá részére menedéket keresett és talált is. Raisz az úgynevezett *Denevérbarlangról*, a Baradla mellékágáról azt írja, hogy a

*) Az aggteleki barlang mint őskori temető.

múlt század közepe táján be volt falazva, de hogy benne nem találtak egyebet, mint néhány láda elpusztult ruhát, tűzhelyeket, csontokat és högretöredéket.

A barlang első felvételét *Raisz Keresztély*, Gömörmegye mérnöke eszközölte 1801—1802-ig; de ő a barlangot csak az ú. n. *Vaskapu*ig ismerte. Sajátságos, hogy Raisz a barlang keletkezését *vulkáni* jelenségekből akarta kimagyarázni s a legkülönösebb hypotheziseket állította fel. 1806-ban József főherczeg nádor, 1817-ben Estei Ferdinand főherczeg látogatta meg a barlangot.

1829-ben *Vass Imre*, Gömörmegye mérnöke a barlangot újra felmérte s egészen a most ismert végéig, az úgynevezett *Pokolig* jutott. Ő az úgynevezett *új barlang* felfedezője. A barlang, mely az aggteleki közbirtokosságé, egészen 1880-ig bérbe volt adva. A bérlők természetesen a lehető legnagyobb haszonra törekedtek s a barlang járhatóságával semmit sem törődtek. Különösen a régi, leggyakrabban felkerekített barlangot a sok fáklya füstje annyira befeketítette, hogy égető szükséggé vált a barlangnak gondozása.

A Magyarországi Kárpát-Egyesület ezért 1881-ben az én indítványomra bérbe, 1886-ban pedig örök bérbe vette a barlangot; azonnal megtette az utak s hidak körül a legszükségesebb javításokat s a fáklyavilágítást betiltotta.

Új korszak kezdődött a barlang történetében, midőn a Magy. Kárpát-Egyesület 1885-ben indítványomra elhatározta, hogy új bejárat fog történni s ezáltal a közönségre nézve egész hosszában hozzáférhetővé fogja tenni. A munka vezetését a Keleti Kárpátok Osztályára bízta.

1885-ben és 1886-ban *Münnich Kálmán* bányaigazgató a barlang mérnöki felvételét megejtette, de az áttörés munkálatai pénz hiányában csak az 1888. év nyarán kezdődhettek meg. Maig mintegy 80 méter van áttörve, de a munka folyását a pénzhiány ismét veszélyezteti, ha csak az Osztály másünnen segílyt nem nyer, minthogy csekély anyagi erejével e nagy munkát egyedül nem képes befejezni.*)

Az aggteleki barlang az 5797·28 méter hosszú főágból, a tulajdonképeni folyómederből és számos mellékbarlangból áll, melyeknek hossza ismét 2683·67 méter; a barlang egész hossza tehát 8480·95 méter, vagyis kerek számmal 8500 méter, mely hosszúságot csakis a Mammuth-barlang múlja felül.

*) Miként olvasóink tudják, a barlang áttörése 1890 márczius 15-én szerencsésen befejeztetett; l. ez iránt az „Aggteleki cseppkőbarlang áttörése” című cikket lapunk előző füzetében (116—119. l.).

Az aggteleki barlangot Budapestről Miskolczon, Bánrévén s Tornallyán át vasúton, innen másfélórai kocsizással jó országúton érjük el; Kassáról Tornán, Józsa-főn át kocsin, Poprádról Dobsinán, Pelsőczön át vasúton, onnan másfél óra alatt kocsin.

A barlang bejárata a *Poronyatető* déli oldalán van s mellette a Magyarországi Kárpát-Egyesület menedékházat épített. Két merőleges, mintegy 25 m. magas sziklafal éles szögben találkozik s a lezuhant törmelék alkotta kúpon át bejutunk a barlang belsejébe. Lépcsők visznek le az előcsarnokba, a melyből jobbra az első mellékág, a *Csontház* ágazik ki; belőle folyik ki az *Acheron* patak, mely a másikkal, a *Styx*szel egyesülve az egész barlangon végig folyik.

A Csontház alját óriási sziklatömbök takarják s annak *Temetési folyosó* nevű részében találta báró Nyáry a már említett állatsontokat, emberi csontvázakat és praehistorikus eszközöket.

Ha az előcsarnokba visszatérünk és az Acheront átlépjük, *Palmyra romjai* és az *Országút* mellett elhaladva a *Királykút*at érjük el, egy kagylószerű medencét, melyből kitünő víz bugyog ki. Jobbra hagyjuk a *Rókalyuk* nevű, igen nehezen hozzáférhető mellékágat, átlépjük a patakot, mely itt jobb kéz felé nyíló üregben eltűnik, s néhány lépcsőn felmászva elérjük a *Nagy templom*nak nevezett hatalmas üreget, melynek nagysága imponál ugyan, de füsttől megfeketedett cseppkőképződményeinek hatása már alig van. A barlang itt 27 m. széles s a közepét elfoglaló *nagy oltáron* kívül itt találjuk a figyelemre méltó *Szentháromságoszlopot* is. A nagytemplomba nyílik a harmadik mellékág, az ú. n. *Denevérbarang*, keskeny, hatalmas sziklatömbök fedte folyosó, melynek — úgy látszik — előbbi évszázadokban külön kijárata volt a mostani bemenet mellett. Itt is tűzhelyekre, csonthulladékokra és cserépdarabokra akadtak, melyeken báró Nyáry tatárjáráskorabeli, tehát XIII. századbeli díszítményeket vélt felfedezhetni.

Tudjuk, hogy ez az ág a nagy templom felé még a múlt században be volt falazva; Raisz és Vass itt tömérdek sok denevért találtak s még az utolsó évtizedben is nagy tömegekben lógtak le a barlang tetejéről; ma ott a denevéreknek nyomuk sincs, — úgy látszik más hasadékokban húzódtak meg, a hol senki sem bántathja őket. De talán a régiebb századokban sem tartózkodtak ott, mert a guáno-lerakodás a levegőt oly illattal tölti el, melyet a történelemelőtti ember is alig bírhatott el. A nagy templomhoz csatlakozik a *Kis templom*, 28—30 m. széles s ugyanoly magas üreg, a melynek fala a karéneket gyönyörűen veri vissza. A *Büdöstői ágból* a *Styx* bal felé a főbarlangba ömlik, partján kellemes pihenő kínálkozik, a honnan a vizesés zúgását bámulhat-

juk. Befordulunk az eddig még kikutatlan Búdöstői ágba, mely valószínűleg a *domiczai barlanggal* áll összeköttetésben s a keskeny, meredek *Purgatoriumon* át a *Paradicsom előcsarnokába* s onnan a barlang egyik legszebb részébe, a *Paradicsomba* jutunk.

Többszörös oszlopsor szegélyzi a csarnokot, mely megfelelő világítás mellett tündéries képpé változik át; gyermekkorunk tündérmeséi megvalósulnak, egy földalatti tündérpalotában képzeljük magunkat, minden pillanatban várva a tündér megjelenését.

Visszatérünk a főbarlangba; átmegyünk a *Kistermen*, mely valószínű táncsterem, elhagyjuk *Szt. János* szobrát s újra üdvözöljük az Acheront, mely keskeny sziklahasadékából itt újra a barlangba kilép; Styx testvére karjai közé zárja s a két folyó ezentúl egyesülve folytatja útját.

A *Nádoroszlopon* azt a felírást vesszük észre, mely József nádor 1806. évi látogatásának emlékét örökíti meg; kalauzunk az oszlop elé állva, a latin és magyar szöveget oly folyékonyan olvassa, hogy minden turistát ámulatba ejt; de még inkább ámulna a jó turista, ha elárulnám, hogy kalauzunk mekkora iskolai tanulmányra tekinthet vissza!

A *nagy termet* elhagyva, a sziklaomlások vidékére érünk s kénytelenek vagyunk a *Moria-hegyre* felmászni, mely 80 m. magas s 50 m. széles üregben emelkedik. A cseppkőoszlop szegélyezte *Török fürdőnél* elérjük a barlang mélypontját; keskeny folyosóban vagyunk, a melyben a patak zúgó vízesést alkot.

A *Parnasszus* tövében ketté válik az út: balra az úgynevezett *ó-ágba* vezet, jobbra, a patak mentén az *új barlangot* érjük el, mely azelőtt csak igen száraz években volt járható. Az új felvételtől kitűnt, hogy az *ó-ág* a barlangnak nem különálló mellékága, hanem csak nagy sziklaomlás által lőn a főágtól elválasztva; Münnich úr az összeköttetést ismét helyreállította, úgy hogy most az *ó-ág* végétől a *Münnich Kálmán-úton* s a *Libanon-hegyen* át egyenesen átmehetünk az új barlangba.

A Baradla legnagyobb üregébe értünk, mely 100 m. széles és 80—85 m. magas. E csarnok legnagyobb részét a *Libanon-hegy* (vagy *Horeb*) foglalja el, az az óriási szikla-omladék, melyet egy régi hegyomlás eredményének kell tekintenünk. Hatalmas sziklatörmzs zárja el a hegyomlás alját, jobbra zúg a folyóvíz, mely tajtékozva tör utat a sziklafalon keresztül.

Most *Murány vára* torony- és várfokszerű cseppkőképződményeivel zárja el az utat; a *Kaukázus* s a *Táborhegy* mellett kell elhaladnunk,

hogy a *Vaskaput* elérhessük. A barlang itt két és fél méterre keskenyedik. Azelőtt ez volt a barlang legnehezebben járható része, a honnan a legtöbb látogató visszafordult; ma repesztések következtében kényelmesen járható ez az útszakasz is. A sok szép cseppkőképződmény közül, melynek csak csekély részét említhetem meg, feltűnik a *Szultán pamlaga*, mely csalódásig hasonlít valami divánhoz. Odább jobbra az *Olympus* gyönyörű stalagmitjeivel 30 m.-nyi magasságig emelkedik. Kalauzaink itt eloltják összes lámpáikat s hátulról fáklyával lassan felmászva, a nap felkeltét szokták bemutatni. A hatás sohasem marad el.

Nagy számmal találjuk itt a legszebb kristálytisza cseppkőképződményeket; ilyen a *Tündérvár* és *Semiramis függő kertjei*. Útunkba ejtjük a *Budai alagút*at s a jobbra kiágazó *Retekbarlangot* érzük el, mely az Aggtelektől délkeletre eső Ravaszlyukkal közlekedik. Ez a barlang, mely csak száraz időben járható, nevét a sok retekalakú cseppkőtől vette.

A Retekbarlangon jóval túl, 4509 méternyire a barlang bejárájától, lesz az útátörés torkolata. A barlang itt ÉÉK. felé húzódik. Utolsó kiágazása az *Aranyút*, mely mögött az egész barlang legszebb részlete következik; a 35 m. magas *Gellérthegy* nevű sziklán 20 méter magas, 8 méter vastag, felfelé kicsúcsosodó oszlop, a *Csillagvizsgáló torony*,*) áll, mely a barlang 32 méter magas boltozatát látszik hordani. Idáig csak kevés látogató jutott el, csak az új kijárat megnyitásával fog könnyen járhatóvá válni.

Eltűnik a patak is, mely ismeretlen hasadékokon keres utat a Józsa-fői völgybe.

Síkos agyagfödte omladékon mászunk fel; fenn Vass állítása szerint lábnyomot s összetört fekete korsót talált; a csúcson a hatalmas *Bálványoszlop* áll.

Ganymedes kútjánál szomjúságunkat oltva, mindössze *nyolcz órai* gyaloglás után elérjük a barlang végét, a *Poklot*, melyről egy vidám diák a következő verset írta a vendégek könyvébe:

Furcsán esett, de megesett
Aggteleken ez az eset,
A mit soha nem gondoltam:
Élve pokolba jutottam.
De furcsa ez a világ,
Még ott se kell a diák.

A barlang végén vagyunk; és most — az egész, hosszú nehéz úton vissza! 15—16 órai fárasztó vándorlás!

*) Ezen objectum feljárója és erkélyzete a M. K. E. Budapesti Osztályának 100 frtnyi adományából épült fel. (Lásd T. L. 1890. 125. l.) Szerk.

De mindez immár meg fog változni, ha az új áttörés elkészül; a kellemetlen visszatéréstől meg leszünk kimélve s az egész barlangot 7—8 óra alatt fogjuk megtekinthetni. A ki azt a fáradságot is sokalja, az új áttörésen bemenve rövid idő alatt gyönyörködhetik a barlang legszebb részeiben.

De az áttörés még nagy anyagi áldozatot követel, a miért is minden természetbarát hathatós támogatását kérjük.

Mindenki, a ki e vállalatához csekély adománynyal hozzájárult, hazánk egyik legnevezetesebb természeti kincsének megoltalmazásához járult hozzá.

S ha reményünk teljesül, az új áttörés tavasszal elkészül: már most meghívunk minden természetbarátot az aggteleki barlang új bejárójának tünnepélyes megnyitására.

(Sátoralja-Üjhely.)

Siegmeth Károly.

Bene vára a Mátrában.

A Bene-patak a Mátrának egyik legszebb völgye. Hármass forrását *Szent László* kardja nyitotta a sziklán, hogy enyhítsen a kúnok ellen harczoló seregének szomján. Nagy-Fügeden túl nincs már rendes ágya a pataknak. Azon tájt állottak a kúnok s Isten az ő szentjének kedvéért úgy akarta, hogy beszíjja a föld a vizet, mielőtt felüdülhetnének tőle a magyarok ellenségei.

A középkor csodás költészete, naiv hite mosolyog reánk a völgyet fenyegető sziklák, óriási erdők felől, a források csörgedezésében, a víz-esések morájában, s az erdők ozonja mintha még a másfél ezredéves alakokat is megelevenítené hősekkel, soha nem látott alakokkal népesíti meg a képzelet ezt a bájos völgyet. Ezer méterig emelkedő bérceiről a trónjaiktól megfosztott tündérek országának egy szép darabját látjuk.

Két völgy húzódik le a Kékesről: a *Kallók-völgye* és a *Csatorna-völgy*. Torkolatukhoz közel emelkedik a várbércz, melyen valaha *Bene* vitéz emelt valami erődöt. Tulajdonképesen kőkerítés volt az, cyclopsi falakkal, melyeknek köveit egyberótták, mint hajdan a pelasgok. A Nagy- és Kis-Vaskapú sziklagátjain keresztül vezetett be az út; s ezen át kellett beszállítani azokat az óriás köveket, melyeknek oda hordása megizzasztaná a mai kornak emelő gépekkel dolgozó építőit is. Bene nem jellegzetes pogányvár, de már terjedelme miatt is meglepő. Aligha nem maga az ördög építette; a gyöngyösi, solymosi és benei határok